

Sissisotaa

MITCHELL, Ritva (toim.). Uusi teknologia, taiteet, taidepolitiikka. Helsinki, Valtion painatuskeskus, 1985, 301s.

Ne kuolaavat hengiltä tietoyhteiskunnan. Ne, jotka tarjoavat aivojemme lisukkeksi valokaapelia ja käsiemme jatkoksi kaukosäätimiä, ne jotka unohtavat merkityksen kaipuun ja kyvyn entusiasmiin.

Tekniikka melskaa kulttuurin kenttiläkin kuin omillaan. Piuhojen sekaan jäävät taiteilijat ja tekijät, kädet ilmaan haroan.

Se siitä, mutta on todella riemastuttavaa, että on viitsitty pohtia kulttuurin ja teknologian suhteita teknologisen itsetyydyksen sijasta.

Vallankumous vai ei

Teoksen lähtölaukaus on tämä: länsimaisten yhteiskuntien uskotaan teknologian voimasta siirtyvän uuteen vaiheeseen, muistuttavan viimeisen päälle. Näinköhän?

Jeesus Maria, epäroisin kyllä pitkään noin voimakasta näkemystä. Silti ihmisen luomat työvälaineet ovat aina muuttaneet ihmisen yhteiskuntaa ja työvälaineita informaatioteknologiankin luomukset ovat ja miksei tätä nyt paremman puutteessa voisi vaikka informaatioyhteiskunnaksi kutsua.

Katsotaan asiaa puolalaisen Andrzej Wierbickin (*Evolving cultural paradigms; Options 3/84*) laseilla eli siltä kannalta, että kulttuurimuotojen kehittyminen seuraa tieteellisteknisiä kumouksia. Täten syntyneitä suuria kulttuurialtoja ovat lännessä renessanssi ja valistus ja kolmatta juuri paraillaan luodaan. Jotta pohdinnoissa uuden teknologian ja kulttuurin suhteista olisi logiikkaa, pitäisi itse asiassa tutkia muun ohella koko kulttuurin muutosta. Vaivaako suomalaisia kulttuuria legitimaatio-, motivaatio- vai kenties muu myllerrys pikemmin kuin teknologinen ahdistus?

Mitchellin kirjassa ei kylläkään lähdetä kerimään maailmaa auki alusta lähtien. Lyhyesti sen ydinajatus on tämä: mitä reaktioita tietokone- ja viestintätekniikka ovat aiheuttaneet musiikin, elokuvan ja television alueilla. Kirja on itse asiassa tehty taide- ja kulttuuri-

politiikan suunnittelun ja päätöksenteon avuksi.

Teoksen kudelmaa värittää ajatus, että tekniikka määrittää kaikkea, niin taidettakin. Huoli on käytännöllisempi ja koskee sitä, että tietoyhteiskuntavisiosta puuttuu luovan työn osuus, erityisesti taiteellisen luovan työn osuus, mutta myös tieteen ja teknologiankin perustana olevan.

Kirjan johdannossa Mitchell itse päätyy profeettojen ja erikoisgurujen kautta ajatukseen, että tietotekniikka, yksin tai yhdessä viestintäteknologian kanssa, luo taiteellisen työn ja sen vastaanoton uutta yhteiskunnallista tilannetta, postmodernia toimintatilannetta.

Huh. Onko nykyään pakko käyttää käsitteitä tietoyhteiskunta ja postmoderni, jotka pölisevät kumpikin yhtä pahasti? Postmodernismin selkein sisältö kai kuitenkin on se, että jotakin on ajassa modernismiksi kutsutun jälkeen. Esteettisen suutahduksen jälkeen voi havaita, että tarkempi määrittely "miten luovan työn tekijät määrittelevät oman työnsä uudet henkiset olosuhteet" on aivan asiallinen.

Mitä merkitsee uusi teknologia elokuvalle, tv:lle, musiikille, kuvataiteille? Miten taiteilijat ja asiansa tuntijat näkevät henkilökohtaisen työprosessinsa muuttavan muotoa, sisällöllisesti, muotona, mahdollisuutena. Harmi, että taiteen sisällöstä ja tekniikan vaikutuksista siihen ei itselläni ole kanttia mennä puhumaan pidemmälle. Pari pientä haastavaa heittoa kirjan artikkeleista kuitenkin:

- "rockvideo on yhteistaideteos, voimakkaampi kuin eri taidemuotoja edustavat osansa yksinään";

- "video on väliton väline; se on mahdollistanut uuden taiteen muodon, ajassa tapahtuvan itsetutkiskelun;

- "taide dematerialisoituu, ulos kolmiulotteisuudesta".

Kyseinen osuus kirjasta on varsin ahmaistavaa tekstiä.

Viestinnän kuviot

Steinbockin teemana on homo significansin eli "merkitysten maailmassa elävän merkityksiä tuottavan ja niitä purkavan vastaanottajan" määrittäminen. Kommunikaatioprosessin tarkastelun hän rajaa nimenomaan vastaanottajan

näkökulmaan.

Jutun alku herättää heti suopeutta, sillä ensimmäiseksi on täsmennetty teknologian alaa eli käsitteitä vanha ja uusi teknologia ja perinteiset taiteet. Uusi teknologia kattaa kaapeli- ja satelliittijärjestelmät, video- ja kuvanauhurit sekä kaukosäätimet, paikallis- ja lähiradiot, integroidut tietojärjestelmät ja tietokoneet. Vanha teknologia tarkoittaa tässä yhteydessä valokuvaa, elokuvaa, radiota ja televisiota. Perinteiset taiteet ovat sitten ikäänkuin näiden edeltäjiä.

Vastaanottajan lukuehdot ovat muutuneet, esittää Steinbock. Teos vastaanotetaan eli taiteellinen teksti tulkitaan toisin ehdoin, silloin kun sitä välittää vanha tai uusi teknologia.

"Kärjistäen voitaisiin todeta, että "vanhimmat taideteokset" palvelivat taiteilijan ja teoksen johtamia rituaalimenoja, kun taas "uusimmat taideteokset" palvelevat yksityishenkilöiden (yksityistyneen yleisön) riittäviä menoja kerrostaloseremonioissa." Ja lisäksi "nykyinen yleisö on mukavuudenhaluinen: se ei halua luopua lumosta ja todellisuusuiluusiosta, mutta se haluaa itse määrätä niiden ajan, paikan ja kulun."

Lopputuloksena on se, että vastaanottajan valta on kasvanut: taiteilijat puolestaan ovat tämän uuden vastaanoton armoilla. Ainakin vastaanoton näkökulmasta, sanoo Steinbock, on perinteisten taiteiden kenttä kutistumassa ja kapenemassa, vanha viestintäteknologia on vakiinnuttanut asemansa ja uusi viestintäteknologia vahvassa nousussa.

Ja paradoksaalista kyllä, kun kuihtuvia perinteisiä taiteita edelleen voimakaimmin tuetaan, sysätään itse asiassa nuorisoon suoraan ylikansallisen kulttuuri-teollisuuden hoteisiin. Tilanne on tämä: kansallinen kulttuurimme on heiveröistä, uusi teknologia ei säily valtakuntamme rajoja ja nuorisomme seuraa joka tapauksessa mitä seuraa.

Eh bien, johtopäätös on se, että jos ei voida merkittävästi vaikuttaa siihen, mitä seurataan, niin yritetään vaikuttaa siihen, miten seurataan. Tässä vaiheessa Steinbock erottaa vastaanoton luennasta, ei-reflektiivisen, epäanalyttisen seuraamisen reflektiivisestä. Jälkimmäisessä on kyse siitä, mitä Eco kutsuu

semioottisen toiminnan "vallankumoukselliseksi analyysiksi".

Siis "milloin ei koodauksen taholta löydy kansallisia resursseja täysimittaiseen vastastrategiaan, voidaan dekodeauksen rintamalla harjoittaa jatkuvaa taktista sissisotaa - pelkän passiivisen vastaanoton sijaan aktiivisesti lukea ja reflektiivisesti purkaa tekstejä, sekä opettaa mainittuja luenta- ja purkutoimenpiteitä."

Tavoitteena on vastaanottaja, joka ylhäältä tarjottuun antiin vastaa alhaalta käsin tehdyin valinnoin ja kriittisin tulkinnoin. Mutta missä tai kuka vastaanottajaa ja hänen kompetenssiaan kehittää? Ratkaisu ei ole yhtäkkinen, kuten kait arvaattekin: harjoitetaan vanhaan ja uuteen teknologiaan perustuvien taiteiden tutkimusta ja analyysia, kiteytetään aineistosta opetusmateriaali ja siirretään se koko koulutusjärjestelmään.

Ongelma, jos sitä näin hallitussa esityksessä onkaan, on se, toimiiko kompetenssin kasvattamiskuvio myös taidesitysten ulkopuolella, esimerkiksi uutis-, ajankohtais- ja dokumenttiaineiston suhteen. Milloin käy niin, että enemmistö katsojista mieltää Sorsa-uutiset vitseiksi.

Loppumietelmä

Melkoisessa määrin koko kirja toimii sissisodan aseina, potkuna vastustajan nivusiin. Meidän kulttuurimme aivohalvaus on ollut siinä, että itäisyyden pelossa on kääntynyt niin läntiseksi, ettei ole huomattu, miten monenlaisia kulttuureja siltä väliltäkin löytyy. Jos en väärin ymmärrä, niin ymmärtäisin tämän kirjan tutkimukselliset lähtökohdat suuresti eurooppalaisiksi ja tavoitteet suuresti kotimaisiksi, oman kulttuurimme elinvoimaisuuden ylläpitämiseksi.

Suuri kysymys on tämä: teknologia määrää mahtavassa mitassa elämäämme, mutta kuka määrää teknologiaa?

Mainittu puolalainen Andrzej Wierbicki uskoo meidän elävän aikaa, joka synnyttää uusia, kulttuurista ja ideologisista suvaitsevaisuutta painottavia arvoja. Arvokumouksen synnyttää informaatioyhteiskunta, jota puolestaan synnyttävät tietokoneet ja niin edespäin.

Ja mikä ettei, voihan tässä niinkin onnekaasti käydä. Premissinä kuitenkin

on, muutaman peruspremissin ohella, että tekniikkaan kytkettyjä vihjeitä osataan käyttää hyväksi. Tietokoneet periaatteessa sallivat ihmisten ja kulttuurien väliset monenkeskiset keskustelut, radio-ohjelmien tekeminen on periaatteessa kenen tahansa hallittavissa ja paikallisradiot niiden ulosajamista varten olemassa, video-ohjelmia on mahdollista oppia tekemään, ja siihen tapaan.

Se vaatii perehtymistä asiaan ja laitteiden hallintaa. Tärkeintä lienee, että me tajuaamme sen.

Sinikka Sassi

Matkalla

ALA-KETOLA, Marja. Hippejä, jippejä, beatnikkejä. Amerikan 1960-luvun vastakulttuuriliikkeiden historiaa. Jyväskylä, Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, 1985. 133s.

Sitkeistä vastaväitteistä huolimatta 60-luvun vastakulttuuriperinne elää, ja vieläpä melko mukavalla tavalla, ainakin Marja Ala-Ketolan kirjan sivuilla. Kirjasta voi aistia vielä jälkeensä tunteen, kuinka oli voimaa, sitä iänkaikkista poweria. Sitä oli kukissa, hiuksissa, alati syntyvissä bändeissä, kaduilla ja puistoissa, rantahietikoilla ja baarien hämyssä. Jos tuolloin Kerouac syöksi matkalle, On the Road, tuuppaa Marja Ala-Ketolan kirja väkisin paluumatkalle 60-luvulle ajatuksen teitä, On the Road. Meidät vanhenevat ja silti jotain kaipaavat, meidät, jotka saimme kokea jotain Yhteistä, jotain Romanttista ja jotain Hullua. Ja niinkuin ei hääpuvun ajatella kestävän koko avioliittoa, niin tuokin aika jäi taakse.

Mutta jotain jäi, vaikkapa Sartren sanoin: huokaileva etsiminen, pieni, väliin surumielinen uteliaisuus, halu kysyä vielä vastauksen saatuaan, halu kulkea tasajalkaa muiden kanssa, hiljaa kuunnella maailman ääniä ja omaansakin, halu

etsiä yhdessä vastauksia, kokemuksia, hetkiä. Eikä matkalle lähdössä ole tärkeintä perille tulo, ei lyhin ja ekonomisin reitti, vaan se matka, se lähdön hetki, se ikävä kaipuu ja pieni hetki matkalle lähdön jälkeen. Sinikka Nopola kuvasi Hesarin kuukausiliitteessä joskus loistavasti sitä, kuinka suomalainen on eniten matkalla nimenomaan transiitissa, kun matka on lupaus, kun siinä on vielä kaikki, ja kaikki on mahdollista. Matka ei ole perillä oloa, etelän kohteessa, jossa on huono hotelli, tyljä kokemus, huolia ja ikävää.

En itsekään haluaisi kirjoittaa Hippejä, jippejä, beatnikkejä -kirjan perille tulosta, en ainakaan, jos pidän kiinni oikeudestani ja halustani pysyä mukana vain matkalla, mielikuvissa, muistoissa ja haaveissa. Mutta kirja haluaa tuoda lukijan matkalta, mahdollisuuksista perille arkiseen todellisuuteen, loppuun. Ja juuri perille tulo on kirjassa heikompaa.

Kirjan päälukujen nimet antavat vihjeen sisällöstä ja esitystavasta:

I Mitä on vastakulttuuri - miksi juuri 60-luku

II Vastakulttuurin 60-luku Yhdysvalloissa

III Hurmion politiikkaa ja estetiikkaa

IV Syvätajunnasta maailmanpolitiikkaan.

Lukujen kautta piirtyy erilaiseen tutkimukselliseen ja autenttiseen (ajan lehdet, musiikki jne.) ainekseen pohjautuva kuva liikehdinnästä, joka pyrki ulos tunkkaisista, teknokratian ja sotateollisuuden myrkyttämistä suljetuista kehistä: sodasta, taantumuksellisista yliopistoista, ahtaasta sukupuolimoraalista, kaupankäynnistä. Matka johti 60-luvun nuoret kaduille, rockiin, pienkustanteisiin, happeningeihin, mielenosoituksiin. Tästä - syystä ja seurauksesta - kirja kertoo.

Kovin helposti tuntuvat selitykset kuitenkin löytyvän siihen, mikä meni lopulta vikaan. Tästä haluaisin nostaa esiin pari ongelmakohtaa.

Vastakulttuuriksi määritellään "kaikki" 60-luvulle ominaiset liikehdinnät, mutta vain näkyvät, kaduilla ja toreilla demonstroivat liikehdinnät ovat niitä, joita julkisuus kirjaa ja joista on jälkikäteen mahdollista rekonstruoida "tapahtumien kulkua". 60-luku oli tällaisen demonstraatiivisen toiminnan lisäksi kuitenkin myös muuta: elämäntapaa ja sen erilaisten uusien muotojen etsintää, mikä ei ole